

Tal, »«, “”, kapitæler og DOI-gate

En systemteoretisk læsning af *Religionsvidenskabeligt Tidsskrifts* henvisningspraksis

JOHANNE LOUISE CHRISTIANSEN

ENGLISH ABSTRACT: *The article presents some data from Religionsvidenskabeligt Tidsskrift's activities the last 40 years (1982-2022), placing a particular focus on the various contributions by Hans Jørgen Lundager Jensen. Based on the formalities of the journal, the article conducts a system theoretical analysis of Religionsvidenskabeligt Tidsskrift's referencing style, taking a point of departure in the work of Roy A. Rappaport. Through the analysis, development, adaptations, and maladaptations are discussed, as well as Hans Jørgen Lundager Jensen's role in such systemic processes.*

DANSK RESUMÉ: *I denne artikel præsenterer jeg noget data for Religionsvidenskabeligt Tidsskrifts virke de sidste 40 år (1982-2022) og især Hans Jørgen Lundager Jensens diverse bidrag hertil. Med fokus på formalia analyserer jeg Religionsvidenskabeligt Tidsskrifts henvisningspraksis gennem tiden fra et systemteoretisk perspektiv baseret på Roy A. Rappaport arbejde. Igennem analysen diskuterer jeg udvikling, adaptationer og ikke mindst maladaptationer af dette henvisningssystem, samt Hans Jørgen Lundager Jensens rolle i sådanne systemiske processer.*

KEY-WORDS: *Reference style; bibliography; system theory; Rappaport; Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*

I 1982 skrev Per Bilde, Armin W. Geertz og Hans Jørgen Lundager Jensen deres introduktion til det første nummer af *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift (RvT)*. Med det ny-startede tidsskrift ønskede de "at skabe et forum for humanistisk religionsforskning, formidling og debat i Danmark", et altomfattende videnskabeligt forum der inkluderede diverse synsvinkler og metoder "såsom filologiske, fænomenologiske, historiske,

psykologiske, semiotiske, sociologiske og systematiske" (Bilde, Geertz og Lundager Jensen 1982, 1).

I 2022 fylder *RvT* således 40 år. Siden denne første introduktion i 1982 er tidsskriftet blevet udgivet i forskellige former, i alt 73 numre (dvs. et gennemsnit på 1,825 numre om året), med ikke mindre end 23 (gæste)redaktører: Per Bilde, Armin W. Geertz, Hans Jørgen Lundager Jensen, Kirsten Nielsen, Vagn Andersen, Per Ingesman, Jens Peter Schjødt, Ole Davidsen, Jeppe Sinding Jensen, Carsten Riis, Lars Albinus, Troels Nørager, Marianne Qvortrup Fibiger, Anders Klostergaard Petersen, Lene Kühle, Jørn Borup, Tove Tybjerg, Jesper Sørensen, Annika Hvithamar, Katrine Frøkjær Baunvig, Simon Nørsgaard Iversen, Tina Langholm Larsen og undertegnede.

Udover at være medstifter af *RvT* har Hans Jørgen spillet en helt afgørende rolle for de ovennævnte tal. Blandt de 73 numre har han fx været ansvarshavende eller almindelig redaktør på ikke mindre end 60 af dem! Og han har bidraget med i alt 56 skrivelser; introduktioner, anmeldelser, artikler osv. Titlerne på disse er som følger:

- 1982 (1) "Introduktion til Religionsvidenskabeligt Tidsskrift" (med Per Bilde og Armin W. Geertz).
"Præsentation af *RvT*'s temanummer om fortællingen og det religiøse sprog".
- 1983 (2) "Gilgameš-epet. Kosmologi og antropologi".
Anmeldelse af Marcel Detienne: *L'invention de la mythologie*.
- 1984 (4) Anmeldelse af Claude Lévi-Strauss: *Le regard éloigné*.
- 1985 (6) Anmeldelse af Umberto Eco: *Rosens navn*.
Anmeldelse af Claude Lévi-Strauss: *Paroles données*.
- 1986 (8) Anmeldelse af Claude Lévi-Strauss: *La potière jalouse*.
- 1987 (10) "De fremmede, Det Gamle Testamente, vi".
- 1987 (11) "Kristendommen er ikke nogen 'stor fortælling': Strukturelt notat til en typologi over 'universelle' fortællinger".
- 1991 (19) Anmeldelse af Jean-Pierre Vernant: *Ødipus uden kompleks*.
- 1992 (20) "Genese og funktion - offeret ifølge Walter Burkert".
- 1994 (24) Anmeldelse af Jean-Pierre Vernant: *Myte og religion i det antikke Grækenland*.
Anmeldelse af Eduard Nielsen: *Abrahams historie. En historisk-kritisk kommentar til Genesis 11,26-25,11*.
- 1995 (26) "Jernets alder: Samson, Amirani, Prometheus, kvinden og Djævelen".
- 1995 (27) "At udtage én: Håndpålæggelsen i Det Gamle Testamente".
Anmeldelse af James C. VanderKam: *Dødehavsrullerne – teorier og kendsgerninger* og Mogens Müller, ed.: *Dødehavsteksterne, essæerne og Det Nye Testamente. Qumransamfundets betydning for forståelsen af den antikke jødedom og den ældste kristendom*.
Anmeldelse af J. C. Cooper: *Politikens Symbolleksikon*.
- 1997 (30) "Ontologisk urenhed i Gammel Testamente".
- 1998 (32) Anmeldelse af Niels Hyldahl og Thomas L. Thompson, eds.: *Dødehavsteksterne og Bibelen*.

- Anmeldelse af Ulla og Aage Westenholz: *Gilgamesh. Enuma Elish. Guder og mennesker i oldtidens Babylon*.
- Anmeldelse af Flavius Josefus: *Den jødiske krig*.
- 2000 (36) Anmeldelse af Marcel Detienne: *Apollon le couteau à la main*.
- 2001 (38) "Jul, julefrokost og nytår - en ritualanalyse".
Anmeldelse af Arie L. Molendijk og Peter Pels, eds., *Religion in the Making: The Emergence of the Sciences of Religion*.
- 2001 (39) "Disputats om *Den fortærende ild*" (med Armin W. Geertz).
Anmeldelse af *Gyldendals Religionsleksikon. Religion/Livsanskuelse, Gads Religionsleksikon, Kirke og kristendom. Leksikon* (med Carsten Riis).
- 2003 (43) "Roy Rappaport: *Ritual and Religions in the Making of Humanity*".
Ph.d.-afhandling om Rabbi Nahmans fortællinger (med Marianne Schleicher).
- 2008 (51) "Kognition og kultur: Merlin Donald og Religionsvidenskaben".
- 2008 (52) "Religion, hukommelse og viden – Jan Assmann, med udblik til Durkheim, Rappaport og Augustin".
"Hallbäck, blodet og solen – skitse til et aspekt af den almene vampyrologi".
- 2009 (54) "Gammel Testamente ved Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet".
- 2011 (56) "Religionshistorie og aksetid: Om Robert Bellahs udkast til en evolutionær religionshistorie".
Anmeldelse af Finn Stefansson: *Symbolleksikon*.
Anmeldelse af Marcel Fournier: *Émile Durkheim (1858-1917)*.
- 2013 (60) "Tema: Religionshistorie og kulturel evolution" (med Anders Klostergaard Petersen).
"Robert Bellah, religion og menneskelig evolution".
"Udstigere og immunsystemer, asketer og akrobater. Om Peter Sloterdijks *Du musst dein Leben ändern. Über Anthropotechnik*".
- 2015 (61) "Tema: Mindfulness" (med Jørn Borup).
- 2016 (64) "Tema: Askese" (med Johanne Louise Christiansen og Simon Nørgaard Iversen).
"Maria Magdalena i Provence: Tribal og post-aksial askese".
- 2017 (65) "Peter Sloterdijk, Skum og religion: En oversigt og indføring".
- 2017 (66) "Processioner: Indledning".
"Om dejlige dage: Hiero- og teofore processioner i arkaisk religion og i Det Gamle Testamente".
- 2018 (67) "Religionsvidenskabens (halv-)glemte helte: Indledning" (med Katrine Frøkjær Baunvig).
"James George Frazer: viktoriansk helt, 20.årh.s skurk, nutidig mediator".
- 2018 (68) "Forord til RvT 68: reformer – og andre temaer".
"Biskoppen og asketen: Post-aksial kompromisreligion og Aarhus Domkirkes altertavle".
- 2019 (69) "Forord til RvT 69: forløsning og urenhed" (med Johanne Louise Christiansen & Katrine Frøkjær Baunvig)

- 2020 (70) "Igennem urenhed til himlen: Den tanato-kosmologiske transformation fra israelitisk religion til kristendom".
 "Forord til RvT 70: religion og medier" (med Johanne Louise Christiansen & Katrine Frøkjær Baunvig).
 "Review-artikel: Alexandra Maryanski om Durkheim og religionens oprindelse" (med Anders Klostergaard Petersen).
- 2021 (71) "Indledning til RvT 71: dyr, natur, religion" (med Lars Albinus).
 "Virkeligheder og religionshistorie: En introduktion til ontologier ifølge Philippe Descola".
 "Jægeren, de venlige jaguarer og honningfesten: Om Claude Lévi-Strauss' miskendelse af animismen og den påståede afbrydelse af forbindelsen imellem himmel og jord".

Igennem titlerne på bidragene ovenfor kan vi følge nogle af Hans Jørgens faglige interesser og begejstringer igennem tiden. Begejstringer er jo netop det gennemgående tema i dette festskrift og mit bidrag her handler om en af Hans Jørgen mere underliggende og til tider skjulte interesser (og byrder). Som den anførte titelliste (og diverse af dette festskrifts bidrag) også indikerer er Hans Jørgen en person der gerne tænker i systemer, skemaer og grand theories. Noget som jeg, hans tidligere ph.d.-studerende, har nydt godt af. Hans Jørgen og jeg har det nemlig lidt på samme måde med systemer, især de mere disciplinære og detaljerede af slagsen. Dem der skal være konsekvente, dem der skal følge bestemte regler, dem der viser den akademiske disciplin. Nogle kalder os 'regelryttere', nogle kalder os andre ting.

Det tog da heller ikke mange dage efter jeg havde påbegyndt min bacheloruddannelse i Religionsvidenskab på Aarhus Universitet i 2005 før jeg blev introduceret til Hans Jørgens berømte dokumenter fra 2003 om hhv. "Opgaveskrivning: Litteraturliste, henvisninger, citater" og "Opgaveskrivning: Om sprog og stil".¹ På mit hold blev det efterhånden også normalt at folk trak en lamineret udgave af disse dokumenter op af tasken hver gang der skulle skrives opgave. Ligesom Hans Jørgens engagement i de studerendes oplæring inden for de religionsvidenskabelige formalia, har han brugt *utallige* timer på at lave, revidere og rette henvisninger og litteraturlister i *RvTs* mange numre og artikler. Målet med denne artikel er at hylde Hans Jørgen og den tid brugt på netop det formelle. Denne hyldest vil tage form som en systemteoretisk læsning af *RvTs* henvisningspraksis og dennes udvikling fra 1982 til i dag med udgangspunkt i én af Hans Jørgens store faglige begejstringer, nemlig antropologen Roy A. Rappaport (d. 1997).

¹ <https://studerende.au.dk/fileadmin/studerende.au.dk/Arts/Eksamen/Eksamensforsider/Go-deRaad.pdf>
<https://studerende.au.dk/fileadmin/studerende.au.dk/Arts/Eksamen/Eksamensforsider/Sprogog-Stil.pdf>

Rappaports systemer²

Rappaport er kendt af de fleste religionsvidenskabere for sine studier af forholdet mellem religion, samfund og økologi. Hans etnografiske studie, *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People* (1968), handlede om rituelle regulationer blandt Tsembaga Maring stammen i New Guinea (Rappaport 1968). Men Rappaport var også en religionsteoretiker, inspireret af Durkheim, og en systemteoretiker, selvom især sidstnævnte arbejde er mindre kendt (Lundager Jensen 2003; 2008b). Fx nævner Catherine Bell slet ikke dette aspekt af Rappaports arbejde i sin *Ritual Theory, Ritual Practice* fra 1992 (Bell 1992).³ Mens Niklas Luhmann (d. 1988) var frontfigur for den europæiske/tyske gren af systemteorien befandt Rappaport sig inden for den amerikanske. På Rappaports tid var det amerikanske systemteoretiske felt nemlig en mindre trend under kulturanthropologien, der fokuserede på materielle aspekter ved kultur, religion og religiøsitet. Materialitet som fokus kom ud af et opgør i 1960'erne, hvor kulturanthropologien i USA blev delt i to. På den ene side var der *materialister* som Rappaport, Leslie A. White (d. 1975) og Marvin Harris (d. 2001), og på den anden, *kulturalister* eller *kultur-relativister* såsom Clifford Geertz (d. 2006) og hans efterfølgere.⁴ Et af de spørgsmål som delte vandene var, hvorvidt kulturer skulle forstås og studeres som universelle evolutionære stadier eller i deres specifikke historiske, økonomiske og geografiske kontekster. Både materialisme og systemteori syntes at fungere godt med en evolutionær tilgang, en tilgang der tydeligt er til stede i Rappaports arbejde, fx når han diskuterer forskellige systemiske maladaptationer og deres indvirkning på det større systems overlevelse. 'Levende systemer', fx religioner, kan jo kun overleve hvis de kan reproducere sig selv eller bevæge sig fra bærer til bærer. Generationer kommer og går, men systemet skal forsøge at leve videre. Ifølge Rappaport er alle levende systemer derfor kun en generation fra at tabe 'det eksistentielle spil', spillet om livet (Rappaport 1979, 146; Lundager Jensen 2003, 73).

Rappaports systemteoretiske tanker udfoldes flere steder, men især i kapitlet "Adaptive Structure and Its Disorders" fra samlingen *Ecology, Meaning, and Religion* (1979, 145–172).⁵ Overordnet er Rappaports systemteori baseret på et balance- og spændingsforhold mellem principper og fleksibilitet. Formålet for ethvert levende system er at eksistere og blive ved med at eksistere. Og i alle systemer er der, og skal der være, et forhold af både spænding og balance imellem princip og fleksibilitet for at systemet kan fortsætte: På den ene side skal et system demonstrere og legitimere dets selvidentitet igennem konstante principper, men på den anden side skal samme sy-

² Denne gennemgang af Rappaports systemteoretiske univers tager til en vis grad udgangspunkt i et kapitel i min bog *The Exceptional Qur'ān: Flexible and Exeptive Rhetoric in Islam's Holy Book* (2021). For anden omtale af Rappaport, se fx Markus Altena Davidsens bidrag til dette festskrift.

³ Det nævnes dog i hendes senere "Ritual [Further Considerations]" (Bell 2005).

⁴ Se her fx White (1975); Harris (1968; 1979) og Geertz (2004).

⁵ De fleste argumenter herfra går igen i Rappaports *Ritual and Religion in the Making of Humanity* fra 1999.

stem også udvise en vis fleksibilitet fordi det eksisterer i og er påvirket af en omskiftelig kontekst. Med andre ord, principper, der er for bløde eller for eftergivende, kan svække eller udvande systemets selvidentitet, mens principper, der er for hårde eller strikse, kan risikere dets eksistens.

Adaptive levende systemer inkluderer, ifølge Rappaport, biologiske organismer og sociale grupper, herunder religioner, samfund og økosystemer. Og alle disse må udvise balancen mellem princip og fleksibilitet, fordi denne skaber muligheden for at reagere på stress. Stress på systemet kan komme både indefra og udefra, og for at systemet kan besvare stress på en hensigtsmæssig måde, har det brug for adaptive processer og strategier. Rappaport definerer sådanne adaptationer eller tilpasninger som:

the processes through which living systems maintain homeostasis in the face of both short-term environmental fluctuations and, by transformations in their own structures, through long-term nonreversing changes in their environment as well (Rappaport 1979, 145).

Hvordan et system tilpasser sig, afhænger af de forhold der er vigtige for det givne system og de specifikke omstændigheder, der opstår i den systemisk stressende situation. Nogle gange kan systemet fx vælge at ændre sine egne interne strukturer for at det overordnede system kan vedblive (Lundager Jensen 2003, 72). I sin review-artikel af *Ritual and Religion in the Making of Humanity* (1999), parafraserer Hans Jørgen selv et eksempel fra Rappaport på en sådan proces, nemlig landhvirveldyret, kvastfinner fra Devontiden. Denne fiskeart overlevede alene fordi den formåede at evolutionært at omdanne sine finner til ben. Som Hans Jørgen skriver:

Den forvandlede med andre ord et subsystem (bugens finner) for at bevare sit overordnede system (kroppen som helhed). Pointen er selvfølgelig, at når et system forvandler dele af sig selv, for at resten kan forblive, som det hele tiden har været, som fisken, der forvandler sig til padde 'for at' forblive fisk, forvandles hele systemet ikke desto mindre (Lundager Jensen 2003, se også Rappaport 1999, 6, 413).

Selvom systemet ændrer en del af sig selv for at forblive som sig selv, er det således stadigvæk en forandring fra system 1.0 til system 2.0. Og sådanne forandringer fortsætter kontinuerligt: et levende system er aldrig statisk, det udvikler sig, tilpasser sig, forandrer sig som et resultat af intern og ekstern stress.

Ifølge Rappaport findes der mange adaptive processer, der naturligvis er afhængige af det givne system (Rappaport 1979, 149-150). Blandt andet kan nævnes ændringer i målenes specificitet, responstiden, varigheden og muligheden for at tilbagegulle en proces. Men Rappaport er også interesseret i maladaptation, altså mangelfuld eller ligefrem dårlig systemisk tilpasning (ibid. 160-161). Ligesom de succesfulde adaptive processer er der et utal af mulige maladaptationer, fx en u hensigtsmæssig voldsom reaktion på et mindre problem i et subsystem (relateret til den type maladaptation Rappaport kalder "too much, too soon") eller det modsatte, en for vag reaktion på et større problem ("too little, too late"; Rappaport 1979, 161).

Efter en enten vellykket eller mislykket korrektiv respons er systemet, som nævnt, noget andet, det er transformeret til et system 2.0. Sådanne transformationer kan fore-

komme på forskellige niveauer, altså i enten et subsystem eller havende en fundamental effekt på det overordnede system. Som et resultat heraf er der også forskellige udfald for systemet som helhed. Ét udfald er selvfølgelig at den stress systemet indledningsvis reagerede på, er elimineret. Et andet er, at systemet nødvendigvis er blevet mere grundlæggende ændret for at overleve.

På baggrund af Rappaports systemteoretiske tanker vil jeg nu se *RvTs* henvisningspraksis som et adaptivt levende system, der gennem tiden har tilpasset sig og forandret sig. Henvisningspraksissen er et socialt system i den forstand at den er udtryk for redaktionelle beslutninger og tidsforbrug i eventuelle revisionsprocesser. Som metodisk forbehold skal det nævnes at jeg ikke har talt med nogle af de analyserede redaktioner, ej heller undersøgt henvisningspraksissers nationale og internationale udvikling i den givne periode. Dog kan disse forbehold også være fordele fordi jeg på denne måde kan forblive i en position af relativ videnskabelig objektivitet (i hvert tilfælde indtil min egen indtræden i *RvTs* redaktion i 2016).

RvT og dets henvisningspraksis(ser)

Udgangspunktet for den følgende analyse er en opdeling af *RvTs* historie i fire perioder med tilhørende numre: Numrene 1-26 (1982-1995), 27-46 (1995-2005), 47-65 (2005-2016) og 66-73 (2017-2021). Målet med analysen er, som nævnt, at anerkende Hans Jørgens arbejde med *RvTs* formalia, men også at overveje hvor *RvT* nu skal hen (Hans Jørgen har heldigvis tilkendegjort at han fortsætter i *RvT*-redaktionen efter sin fratrædelse som professor ved Aarhus Universitet). Udover at vi igennem analysen kan følge med i nogle af Hans Jørgens faglige interesser, fortæller den os noget om udvikling, adaptationer og ikke mindst maladaptationer af *RvTs* henvisningssystem.

Numrene 1-26 (1982-1995) – system 1.0

I den første periode af *RvTs* historie er brugen af formalia generelt kendetegnet ved at vi her har at tale om et ungt system. I hvert tilfælde er der i denne periode ikke umiddelbart tegn på en konsekvent brug af litteraturlister, ej heller en gennemgående henvisningspraksis gældende for alle artikler i et nummer. Fx anfører nogle forfattere bogtitler i kursiv, andre i citationstegn eller lignende. Til gengæld er artiklernes form forholdsvis etableret med anvendelsen af især slutnoter (nogle gange i kombination med brødtekstreferencer!), samt et afsluttende engelsk abstract. Hvis vi kigger på det følgende eksempel fra Hans Jørgens artikel "Gilgameš-epet. Kosmologi og antropologi" fra *RvT* 2 (1983), kan vi se at referencerne er karakteriseret af en skelnen mellem bogtitler og artikler via kursiv og citationstegnet "", som vi også kender fra *RvTs* referencsystem i dag (Lundager Jensen 1983, 78).⁶

⁶ Se også Laura Feldts bidrag i dette festskrift.

Noter

1. Standardudgaven af Gilgames-epet er stadig R. Campbell Thompson's *The Epic of Gilgamesh. Text, Transliteration and Notes*, Oxford 1930. Heri findes den ninevistiske version samt de på det tidspunkt kendte gammelbabylonske fragmenter. Blandt de talrige oversættelser kan nævnes: Alexander Heidel, *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels*, 2. ed., Chicago 1949; E.A. Speiser's i James B. Pritchard (ed.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 3 ed., Princeton 1969 (herefter: ANET); Albert Schott und Wolfram von Soden, *Das Gilgamesch-Epos*, (Reclam), Stuttgart 1969; på dansk findes O.E. Ravns oversættelse i *Babylonske religiøse tekster* (Verdensreligionernes hovedværker, bd. 2), Kbh. 1953. Henvisninger til den ninevistiske version vil i det flg. foretages som f.eks. I, ii,29 (= tavle I, kolonne ii, vers 29) eller XI,194 (tavle XI, vers 194).
2. Jvf. Karl Oberhuber, "Gilgamesch", i (samme, Hrsgb.), *Das Gilgamesch-Epos*, Darmstadt 1977, (herefter: DGE) 16f. Bearbejderens

Den lidt 'løse' tilgang til formkravene, der kendetegner de første år af *RvT*, fortsætter de følgende numre. Artiklernes form forbliver nogenlunde den samme, men forfatterne selv virker til at påvirke systemet udefra i den forstand at de er forholdsvis selvbestemmende ift. formalia. Dog møder vi i *RvT* 5 (1984) den første litteraturliste, i kombination med slutnoter, nemlig hos Jens Peter Schjødt i artiklen "Georges Dumézil og indoeuropæisk religionshistorie".⁷ Selvom litteraturlister på dette tidspunkt synes at være enkeltstående tilfælde, bliver der i de følgende år leget med andre elementer i henvisningsstilen. Det følgende eksempel er fra Hans Jørgens artikel "De fremmede, Det Gamle Testamente, vi" fra *RvT* 10 (1987, 51):

29. Claude Lévi-Strauss, »Race et culture«, *Le regard éloigné*, 1983, 26.
30. *Gyldendals fremmedordbog*, 9. udg., 1983.
31. André Caquot, »Religions Sémitiques comparés«, *Problèmes et méthodes d'histoire des religions*, 1968, 118.
32. Rudolph Bultmann, »Neues Testament und Mythologie. Das Problem der Entmythologisierung der neutestamentlichen Verkündigung«, in H. W. Bartsch (Hrsgb.), *Kerygma und Mythos* 1, 1948, 18.

Modsat slutnoteeksemplet fra 1983, hvor Hans Jørgen anvendte både kursiv og citatinstegnet "", flirter han altså i 1987 med cevron eller Guillemet tegnene »«. Og vi skal faktisk helt op til 1992 i *RvT* 20, i artiklen "Genese og funktion – offeret ifølge Walter

⁷ Jf. her også Jens Peter Schjødts bidrag til dette festskrift.

Burkert”, før Hans Jørgen anvender en litteraturliste, igen i kombination med slutnoter (1992, 45-46):

Litteraturliste

1) Walter Burkert:

»Greek Tragedy and Sacrificial Ritual«, *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 7, 1966, 87-121.

Homo necans. Interpretationen altgriechischer Opferriten und Mythen, De Gruyter, Berlin 1972; engelsk oversættelse: *Homo necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*, University of California Press, Berkeley 1983.

Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche, (Die Religionen der Menschheit 15), Kohlhammer, Stuttgart 1977; engelsk oversættelse: *Greek Religion*, Harvard University Press, Harvard 1985.

Structure and History in Greek Mythology and Ritual, University of California Press, Berkeley 1978.

Bemærk her, hvordan Hans Jørgen fortsat anvender tegnene »« og hvordan der gennemgående anføres udgivelsessted for værkerne.

Numrene 27-46 (1995-2005) – system 2.0

I 1995, mellem numrene 26 og 27, sker der en stor transformation i *RvT*'s henvisningspraksis, faktisk sker der flere større tilpasninger i den ti-årige periode som udgør system 2.0. Måske vi kan se det som en slags systemisk stabiliserings- eller modningsperiode. Den første ændring omhandler den konsekvente brug af litteraturlister, og for første gang i *RvT* 27 (1995) ser vi, at alle forfattere, udover at anvende slutnoter, tilføjer en udførlig litteraturliste. Litteraturlisterne er ydermere forholdsvis konsekvente i stil, her eksemplificeret i Hans Jørgens artikel fra nummeret, ”At udtage én: Håndspålgelse i Det Gamle Testamente” (1995, 77-78):

Litteratur

Dussaud, René, *Les Origines cananéennes du sacrifice israélite*, 2. ed., E. Lerouz, Paris 1941.

Elliger, Karl, *Leviticus*, Handbuch zum Alten Testament I,4, J. C. B. Mohr, Tübingen 1966.

Fabry, Heinz-Josef, » $\aleph$ *samak*«, G. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren & Heinz-Josef Fabry, eds., *Theologisches Wörterbuch V*, Kohlhammer, Stuttgart, 1986, 883f.

Gese, Hartmut, »Die Sühne«, *Zur biblischen Theologie*, Kaiser, München 1977, 85-106.

Girard, René, *Des choses cachées depuis la fondation du monde*, Grasset. Paris 1978

I denne stil har redaktionen valgt en rækkefølge i den enkelte reference som svarer til: forfatter, titel, forlag, udgivelsessted, efterfulgt af årstal og eventuelle sidetal. Som det fremgår af eksemplerne anvendt indtil videre i denne analyse, er sådan rækkefølge generelt gennemgående i slutnoter og de enkelt forekommende litteraturlister siden 1982.

Den anden store ændring i denne periode sker i 1997, med *RvT* 31, det sidste nummer Hans Jørgen redigerer inden sin pause fra *RvT* i perioden 1998-2003 (numrene 32-43). Den systemiske transformation inkluderer et mindre skift i layout, men et stort skift i artiklernes henvisningspraksis. For det første er slutnoterne nu erstattet af brødtékstreferencer (forfattereftersnavn årstal, sidetal), for det andet følger litteraturlisten, som vi skal se, en anden rækkefølge end ovennævnte. Det engelske abstract afslutter stadig artiklerne. De nye tilpasninger fortsætter perioden ud, som det også fremgår af følgende litteraturliste fra Hans Jørgens "Jul, julefrokost og nytår – en ritualanalyse" fra *RvT* 38 (2001, 86):⁸

JENSEN, HANS J. LUNDAGER

2000 *Den fortærende ild. Strukturelle analyser af narrative og rituelle tekster i Det Gamle Testamente*, Århus.

PIO, JØRN

1977 *Julens hvem hvad hvor*, København.

RAPPAPORT, ROY A.

1999 *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, Cambridge.

RINGGREN, HELMER

1963 *Israelitische Religion*, Stuttgart.

TURNER, VICTOR

1967 "Betwixt and Between", *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*, Ithaca, New York, 93-111.

Udover anvendelsen af kapitæler til at angive forfatternavne, begynder denne litteraturliste mere og mere at ligne *RvT*'s referencetil i 2022: hvert enkelt punkt udgør to linjer, rækkefølgen for den enkelte reference er forfatter, årstal, titel, udgivelsessted, og citationstegn i angivelsen af kapitler og artikler er "", og ikke »«.

Numrene 47-65 (2005-2016) – system 3.0

Skellet mellem anden og tredje systemversion sker med *RvT* 47 i 2005. Her forandres tidsskriftets indre layout væsentligt (og konsekvent), selvom vi faktisk kan se begyndelsen på denne ændring helt tilbage til *RvT* 36 i 2000. Hans Jørgen er da også vendt tilbage til redaktionen i 2004, så måske vi kan spekulere i, om denne systemiske adaptation har noget med det at gøre. En del af det nye layout inkluderer engelsk abstract, dansk resume og keywords i begyndelsen af artiklen, samt en gennemgående brug af brødtékstreferencer af formen (forfattereftersnavn årstal, sidetal). Hvor de første numre i det nye layout – numrene 47-50 – stadig anvender kapitæler i angivelsen af forfatternavne, ændres dette fra nummer 51, hvor det nye layout ligeledes forfines yderligere med bredere margener og fonten Palatino Linotype (den samme font som anvendes i dag). Hans Jørgens artikel "Kognition og kultur: Merlin Donald og religionsvidenskaben" fra netop *RvT* 51 (2008a, 39) illustrerer system 3.0:

⁸ For yderligere analyse af denne artikel, se Niels Reehs artikel i dette festskrift.

- Assmann, Jan
 1992 *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, C. H. Beck München.
 2000 *Religion und kulturelles Gedächtnis*, C. H. Beck München. [Engelsk: *Religion and Cultural Memory*, Stanford University Press, Stanford 2005.]
- Berger, Peter
 1974 *Religion, samfund og virkelighed. Elementer til en sociologisk religionsteori*, Lindhardt og Ringhof, København. [Engelsk: *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, Garden City 1967.]
- Donald, Merlin
 1991 *Origins of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
 1998 "Mimesis and the Executive Suite: missing links in language evolution", in: James R. Hurford, Michael Studdert-Kennedy & Chris Night, eds., *Approaches to the Evolution of Language*, Cambridge University Press, Cambridge.

Bemærk det høje specificitetsniveau med angivelsen af både forlag og udgivelsessted. Perioden er, efter de indledende systemiske forhandlinger, karakteriseret af en høj grad af ensrettethed når det kommer til formalia. Det eneste element som synes at blive diskuteret er, hvorvidt udgivelsessted skal anføres eller ej, en diskussion som er fortsat til i dag. Modsat ovenstående eksempler specificerer Hans Jørgen fx alene forlag i sin artikel "Maria Magdalena i Provence: Tribal og post-aksial askese" fra *RvT* 64 (2016, 118):

- Lundager Jensen, Hans J. & Jens Peter Schjødt
 1994 *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden. Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi*, Aarhus Universitetsforlag.
- Milgrom, Jacob
 1989 *Numbers. The JPS Torah Commentary*, The Jewish Publication Society.
- Mormando, Franco
 1999 "'Virtual Death' in the Middle Ages: The Apotheosis of Mary Magdalene in Popular Preaching", in: Edelgard E. DuBruck & Barbara I. Gusick, eds., *Death and dying in the Middle Ages*, Peter Lang 257-274.
- Oppitz, Michael
 1975 *Notwendige Beziehungen. Abriss der strukturalen Anthropologie*, Suhrkamp.

Numrene 66-73 (2017-2021) – system 4.0

Den sidste periode i *RvT*'s 'formelle' historie er også en periode kendetegnet af stigende ekstern stress. Her tænker jeg især på den såkaldte DOI'ificering, blandt indviede kaldet 'DOI-gate'. En DOI eller *Digital Object Identifier* er en konstant online identifikator for et akademisk værk, og i perioden op til 2017 blev der indgået en aftale om at alle *RvT*'s artikler skulle tildeles en sådan DOI. Prisen for denne aftale var, at alle *RvT* artiklernes litteraturlister ligeledes skulle DOI'ificeres.⁹ Det overordnede problem med DOI'er er at de er grimme og det er derfor helt tydeligt at den påkrævede DOI'ificering udforskes på forskellige måder i perioden. Fx ser vi i Hans Jørgens "Om dejlige dage: Hiero- og

⁹ Ift. denne aftale – som her lyder væsentlig mere sketchy og spændende end den er – og ift. arbejdet med *RvT* generelt sendes der hermed også en stor tak til Niels Erik Frederiksen fra AU Library.

teofore processioner i arkaisk religion og i Det Gamle Testamente” fra *RvT* 66 (2017, 103), hvordan DOIerne inkluderes i den nu ellers fastlagte litteraturliste:

Price, Simon

1999 *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511814488>

Pritchard, James B., ed.

1969 *Ancient Near Eastern texts Relating to the Old Testament*. 3. ed. with suppl., Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rappaport, Roy A.

1979 “The Obvious Aspects of Ritual”, in: Roy A. Rappaport, *Ecology, Meaning, and Ritual*, Berkeley, California: North Atlantic Books, 173-221.

1999 *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511814686>

Presset udefra er dog endnu mere tydeligt i det følgende nummer, *RvT* 67, hvor systemet forsøger at tilpasse sig den nye situation med en klar overreaktion. Maladaptationen, som minder om Rappaports ‘too much, too soon’, kan illustreres af første side i Hans Jørgens bidrag til *RvT* 67 “James George Frazer: viktoriansk helt, 20.årh.s skurk, nutidig mediator” (2018a, 77):

RVT 67 (2017) 77-104; DOI 10.7146/RT.V0I0.104622

James George Frazer: viktoriansk helt, 20.årh.s skurk, nutidig mediator

HANS J. LUNDAGER JENSEN

Systemet opdager dog hurtigt overreaktionen for allerede i *RvT* 68, det følgende nummer fra 2018, ser første side af Hans Jørgens artikel, “Biskoppen og asketen: Post-aksial kompromisreligion og Aarhus Domkirkes altertavle” (2018b, 75), således ud:

RVT 68 (2018) 75-90

Biskoppen og asketen

Post-aksial kompromisreligion og Aarhus Domkirkes altertavle¹

HANS J. LUNDAGER JENSEN

I Hans Jørgens i skrivende stund sidste artikler (!) i *RvT* 71, “Virkeligheder og religionshistorie: En introduktion til ontologier ifølge Philippe Descola” og “Jægeren, de

venlige jaguarer og honningfesten: Om Claude Lévi-Strauss' miskendelse af animismen og den påståede afbrydelse af forbindelsen imellem himmel og jord" fra 2021 er status på tidsskriftets referencesystem som følger:

LITTERATUR

Balée, William

2013 *Cultural forests of the amazon: A historical ecology of people and their landscapes*, University of Alabama Press.

Bellah, Robert N.

2011 *Religion in Human Evolution. From the Paleolithic to the Axial Age*, The Belgrave Press of Harvard University Press.
<https://doi.org/10.4159/harvard.9780674063099>

Brown, Peter

2003 *The Rise of Western Christendom. Triumph and Diversity A.D. 200-1000*, 2. ed. Blackwell.

Davidsen, Ole

2003 "Gave og tægt. Om udvekslingens centrale rolle i en semiotisk undersøgelse af de bærende betydningsstrukturer i urkristen religion/nytestamentlig teologi", *Dansk Teologisk Tidsskrift* 1, 32-52.

Descola, Philippe

1998 *Spears of Twilight: Life and Death in the Amazon Jungle*, The New Press.

2005 *Par-delà nature et culture*, Gallimard.

2010 "From Wholes to Collectives", in: Ton Otto & Nils Bubandt, eds., *Experiments in Holism: Theory and Practice in Contemporary Anthropology*, Blackwell, 209-226.
<https://doi.org/10.1002/9781444324426.ch12>

2010a "Cognition, Perception, and Worlding", *Interdisciplinary Science Review*, 334-340. <https://doi.org/10.1179/030801810X12772143410287>

2011 *L'écologie des autres. L'anthropologie et la question de la nature*, Éditions Quæ.
<https://doi.org/10.3917/quae.desco.2011.01.0009>

2013 *Beyond Nature and Culture*, oversat af Janet Lloyd, Chicago University Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226145006.001.0001>

Bemærk her endnu engang de manglende udgivelsessteder og DOIerne er tilbage i litteraturlisten, hvor de hører til.

Fremtidens referencer

Igennem den ovenstående analyse har vi kunne følge udviklingen af *RvTs* henvisningspraksis over de sidste 40 år. Her ses, hvordan redaktionelle beslutninger fra nummer til nummer (hvor, som nævnt, 60 af numrene inkluderer Hans Jørgen i redaktionen) i en forhandling med forfatternes forskellige behov kommer til udtryk. Overordnet kan vi konkludere at *RvTs* henvisningssystem har formået at overleve i 40 år, altså vinde i 'det eksistentielle spil', spillet om livet, bl.a. ved at engagere diverse (gæste)redaktører og være åben over for forandring løbende (Rappaport 1979, 146; Lundager Jensen 2003, 73).

Iblandt de fire behandlede perioder – numrene 1-26 (1982-1995), 27-46 (1995-2005), 47-65 (2005-2016) og 66-73 (2017-2021) – synes især den første at være karakteriseret af for bløde principper, noget der da også bliver ændret i den efterfølgende tid. I den første periode af *RvT* er det i høj grad op til forfatterne selv at bestemme den enkelte

henvisningspraksis, men systemet som helhed lider heraf: Det er simpelthen for fleksibelt. *RvTs* formelle identitet – gennem en mere konsekvent henvisningspraksis – etableres tydeligere med system 2.0, hvor litteraturlister fx kommer mere gennemgående i spil. Det kan derefter diskuteres om denne fokus på mere håndfaste og konsekvente principper tages for langt i den tredje periode, numrene 47-65 (2005-2016), hvor specificitetsniveauet når nye højder og diskuteres internt, fx gennem spørgsmålet om hvorvidt udgivelsessted skal angives eller ej. Vi ser altså både succesfulde og mindre succesfulde tilpasninger i *RvTs* anvendelse af formalia gennem tiden, det primære eksempel på sidstnævnte i system 4.0 værende den såkaldte 'DOI-gate'. Men det interessante ved DOI-gate er jo netop at det overordnede system opdager sin overreaktion og begyndende maladaptation hurtigt, og derfor kan korrigere sig selv, uden de store fundamentale konsekvenser for systemet som helhed.

I skrivende stund er *RvT* stadig udsat for systemisk pres. Det er svært at få tidsskriftsbevillinger, vores henvisningssystem stemmer ikke overens med de elektroniske referenceprogrammer som mange bruger, fx Zotero, forfatterne gør ikke som der står i style-sheet og dele af den nuværende redaktion (læs: Hans Jørgen) bruger enorme mængder tid på at rette tal, »«, """, kapitæler, ;, ;, kursiv og DOI. Skal *RvTs* egen unikke henvisningspraksis droppes helt? Skal vi 'bare' anvende en af de mere standardiserede praksisser, hvor også fx Zotero kan bruges? Skal Hans Jørgen virkelig bruge sit otium på at rette tal, »«, """, kapitæler, ;, ;, kursiv og DOI?

Vi på *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* vil i hvert tilfælde gerne benytte denne mulighed for at sige Hans Jørgen mange tak for tiden brugt på formalia. Og fra mig, det kan godt være at nogle siger at det ikke betyder noget med det formelle, men det gør det! *Tak!*

LITTERATUR

Bell, Catherine

1992 *Ritual Theory, Ritual Practice*, Oxford University Press

2005 "Ritual [Further Considerations]", *Encyclopedia of Religion*, 2. ed., Macmillan Reference USA, vols. 11, 7848–7856.

Bilde, Per, Armin W. Geertz & Hans J. Lundager Jensen

1982 "Introduktion til Religionsvidenskabeligt Tidsskrift", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 1, 1-5. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i1.8338>

Christiansen, Johanne Louise

2021 *The Exceptional Qur'ān: Flexible and Exceptional Rhetoric in Islam's Holy Book*, Gorgias Press.

Geertz, Clifford

2004 "Religion as a Cultural System", in: Michael Banton, ed., *Anthropological Approaches to the Study of Religion*, Routledge [original 1966], 1–46.

Harris, Marvin

1968 *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, Thomas Y. Crowell.

- 1979 *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*, Random House.
- Lundager Jensen, Hans J.
- 1983 "Gilgames-epet. Kosmologi og antropologi", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 2, 57-84. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i2.7684>
- 1987 "De fremmede, Det Gamle Testamente, vi", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 10, 27-52. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i10.5398>
- 1992 "Genese og funktion – offeret ifølge Walter Burkert", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 20, 25-46. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i20.5335>
- 1995 "At udtage én: Håndspåbyggelse i Det Gamle Testamente", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 27, 59-78. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i27.5273>
- 2001 "Jul, julefrokost og nytår – en ritualanalyse", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 38, 73-86. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i38.2631>
- 2003 "Roy Rappaport: Ritual and Religions in the Making of Humanity", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 43, 69-75. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i43.1901>
- 2008a "Kognition og kultur: Merlin Donald og religionsvidenskaben", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 51, 20-40. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i51.1714>
- 2008b "Religion, hukommelse og viden - Jan Assmann, med udblik til Durkheim, Rappaport og Augustin", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 52, 3-17. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i52.1720>
- 2016 "Maria Magdalena i Provence: Tribal og post-aksial askese", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 64, 96-120. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i64.23330>
- 2017 "Om dejlige dage: Hiero- og teofore processionser i arkaisk religion og i Det Gamle Testamente", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 66, 78-104. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i66.26448>
- 2018a "James George Frazer: viktoriansk helt, 20.årh.s skurk, nutidig mediator", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 67, 77-104. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i0.104622>
- 2018b "Biskoppen og asketen: Post-aksial kompromisreligion og Aarhus Domkirkes altertavle", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 68, 75-90. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i68.109110>
- 2021 "Virkeligheder og religionshistorie: En introduktion til ontologier ifølge Philippe Descola", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 71, 62-95. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i71.127008>
- 2021 "Jægeren, de venlige jaguarer og honningfesten: Om Claude Lévi-Strauss' miskendelse af animismen og den påståede afbrydelse af forbindelsen imellem himmel og jord", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 71, 96-105. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i71.127014>
- Rappaport, Roy A.
- 1968 *Pigs for the Ancestors: Ritual in the Ecology of a New Guinea People*, Yale University Press.
- 1979 *Ecology, Meaning, and Religion*, North Atlantic Books.
- 1999 *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814686>

Schjødt, Jens Peter

1984 "Georges Dumézil og indoeuropæisk religionshistorie", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 5, 5-35. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i5.6958>

White, Leslie A.

1975 *The Concept of Cultural Systems: A Key to Understanding Tribes and Nations*, Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/whit93238>

*Johanne Louise Christiansen, adjunkt, ph.d.
Religionsstudier, Syddansk Universitet*